فصلنامه علمی ـ پژوهشی پژوهش‌نامهٔ تاریخ اسلام
سال ششم، شماره بیست و سوم، پاییز ۱۳۹۵
صفحات ۴۹ – ۶۳

کارکرد تجاری بندر عدن در دوره بنوطاهر

محمد سپهری[۱]
علی غلامی فیروزجائی[۲]

چکیده

هرج و مرج سیاسی و درگیری‌های داخلی دردهه‌های پایانی حکومت رسولیان(۶۲۶–۸۵۸هـ) موجب شد که اوضاع تجاری بنادر یمن از جمله بندر مهم عدن که نقش مهمی در صادرات و واردات کالاهای مختلف ایفا می‌کرد، رو به رکود نهد. با قدرت یابی دولت بنوطاهر(۸۵۸–۹۴۵هـ) بار دیگر مناسبات بازرگانی این بندر با مناطق مختلف از جمله هند، مصر، حجاز و آفریقا از سرگرفته شد. سیاست‌های مالی طاهریان و تشویق و بخشودگی مالیاتی بازرگانان بندر عدن، رشد تجارت دریایی عدن را در پی داشت. این مقاله می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که چه عواملی موجب رونق تجاری بندر عدن در دوره حکومت بنوطاهر شد؟ سابقه و علاقه زیاد خاندان طاهری به تجارت، موقعیت سوق الجیشی عدن و اتصال آن به دریای سرخ، دریای عرب و اقیانوس هند و نزدیکی به تنگه مهم باب المندب موجب رشد و رونق این بندر در دوره طاهریان شد

کلیدواژگان: اقیانوس هند، بندر عدن، بنوطاهر، تجارت و بازرگانی

۱. استاد گروه تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز. Sepehran55@gmail.com
۲. دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه مذاهب اسلامی تهران (نویسنده مسئول) gh.firozjaii@yahoo.com
دریافت: ۹۵/۰۹/۱۱؛ پذیرش: ۹۶/۰۱/۲۱

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

مقدمه

یمن در جنوب غربی جزیره العرب از شمال بـه حجـاز، از جنـوب بـه خلـیج عـدن، دریای عرب و اقیانوس هند، از مغـرب بـه دریـای سـرخ و از مشـرق بـه کشـور عمـان محدود است. اهمیـت و موقعیـت اسـتراتژیک و طبیعـی ایـن سـرزمین و وجـود بنـادر مهمی چون عدن، شحر و حدیده موجب شـده کـه کشـورها و دولـت‌هـای گونـاگون از دیرباز گردید توجه ویژه‌ای به این منطقـه داشـته باشـند (حسـنی، ورق ٦ب). بازرگـانی و تجارت یمن، بیشتر بـه راه هـا و مسـیرهای تجـاری و بنـادر مهـم آن از جملـه بنـدر عدن متکی بود. این بندر مهـم بـه علـت نزدیکـی بـه تنگـه بـاب المنـدب و اتصـال بـا دریای سرخ، دریـای عـرب و اقیـانوس هنـد، لنگرگـاه تجـاری کشـورها و سـرزمینهای هند، مصر، چین، حجـاز و افریقـا بـود. حضـور بازرگانـانی از سـرزمینهای مختلـف در عدن و کشمکش قدرتهای منطقـه بـرای در اختیـارگرفتن سـود تجـاری حاصـل از ایـن راه، بر اهمیت یمن و بندر عدن افزود. در سده نهم و دهـم چنـدین حکومـت در ایـران، مصر، حجاز، آناطولی و یمن، برای دستیابی به قدرت تجاری و اقتصـادی منطقـه بـا هـم رقابت می‌کردند.

حاکمان طاهری یمن در سـده نهـم و دهـم هجـری، بـا در پـیش گـرفتنِ سیاسـتهایی مانند توسعه اقتصادی ـ سیاسی، برقراری امنیـت راههـا و مسـامحه مـذهبی در برخـورد با تاجران و بازرگانـان سـرزمین‌هـای خـارجی و بخشـودگی‌هـای مالیـاتی بوبـؤه بـرای تاجران هندی، موجب رفت و آمـد بیشـتر ایـن گـروه فعـال اقتصـادی، بـه بنـدر عـدن شدند. در این مقاله سیاستهای طاهریان برای آبـادانی تجـارت در عـدن و نیـز چگـونگی روابط تجاری عدن با کشورها و شهرهای دیگر، بررسی شـده اسـت. در سـده‌هـا نهـم و دهم هجری، عـدن شـاهراه اصـلی تجـارت دریـایی بـود و عثمانیهـا و پرتغالیهـا بـرای تسلط بر آن با یکدیگر رقابت می‌کردند.

پژوهشی منسـجم و مسـتقلی دربـاره اهمیـت تجـاری بنـدر عـدن در دوره طاهریـان یافته نشد. در برخی از منابع و پژوهشهای جدید، مطالـب پراکنـده‌ای در ایـن زمینـه بـه

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

چشم می‌خورد.

موقعیت و کارکرد تجاری بندر عدن در دوره حکومت طاهریان

جغرافیای تاریخی-اقتصادی عدن

عدن که بندرگاه تجاری کشتیهای هند، چین، عراق، فارس، حبشه، مصر، حجاز و شام بود، در جنوب جزیره العرب و نزدیک تنگه باب المندب برساحل اقیانوس هند واقع است (بروسی، ٤٥٦) با توجه به نقش مهم عدن در بازرگانی و آمد و شد شمار زیادی از بازرگانان از مناطق مختلف، این بندر را جبل الطارق دریای سرخ و ثغر یمن یا عین الیمن خوانده‌اند (عمشوش، ۱۸۳). با توجه به موقعیت طبیعی شهر و بندر عدن، این بندر، مکان مناسبی برای لنگر گرفتن کشتیهای تجاری بود. شکل بندر عدن به گونه‌ای بود که کشتیها را در برابر طوفانها و امواج ویرانگر محافظت می‌کرد. همچنین عمق مناسب خلیج عدن به کشتیها فرصت می‌داد که به سانی در ساحل، لنگر اندازند. وسعت و مساحت جغرافیایی عدن، در سده‌های مختلف یکسان نبوده است. اصطخری (١٤) و ادریسی (٥٤/١)، در سده‌های چهارم و ششم، عدن را شهری کوچک دانسته‌اند. اما به نوشته ابن بطوطه (١١١/٢) در سده هشتم، عدن شهری بزرگ بوده است. این گزارشها نشان دهنده رشد و توسعه شهر در دوره ابن بطوطه است.

تاریخ سیاسی بنوطاهر(حک. ۸۵۸-۹٤٥هـ)

بنوطاهر از سلاله قبایل حمیر، در شهر جُبَن از منطقه رَداع ساکن بودند (ابن دیبع، *الفضل المزید*، ۱۲۱؛ شُلّی، ۱٦۲؛ فیصلی، ۱۲) دوره حکمرانی بنوطاهر، از سال ۸۵۸ هجری با تسلط مجاهد علی بن طاهر بن معوضه و برادرش ظافر عامر بر شهر عدن آغاز شد (ابن دیبع، *قره العیون*، ٤٠٥-٤٠٦؛ همو، *الفضل المزید*، ۱۲۱). با سیطره بنوطاهر بر عدن شهرهای زبید، تعز و رداع نیز در اختیار آنها قرار گرفت و مِقرانه پایتخت سیاسی شد (بامخرمه، ۳۷٤۳/۳). پس از کشته شدن ملک ظافر اول در سال ۸۷۰ هجری، ملک مجاهد به تنهایی حکومت یمن را به دست گرفت (ابن دیبع، *قره*

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

العیون، ٤١٥؛ همو، *الفضل المزید*، ١٣٥) بعد از مرگ ملک مجاهد نیز ملک عبدالوهاب بن داوود ملقب به منصور پایه های حکومت را محکم کرد (همو، *الفضل المزید*، ٤٢٣). وی در دوران حکومت خود اقدامات ارزشمندی چون تقسیم عادلانه آب های دشت زبید، ساخت شماری زیادی مدرسه و مسجد انجام داد (همان، ١٧٢). بعد از مرگ وی در هفتم جمادی الاول سال ٨٩٤ هجری در شهر جبن، فرزندش ملک عامر بن عبدالوهاب ملقب به ظافر دوم (٨٩٤-٩٢٣هـ) به حکومت رسید. وی بزرگترین پادشاه دولت طاهری بود و بیش از همگان حکومت کرد. ملک ظافر عامر بن عبدالوهاب(عامر دوم) حکومتش را با سرکوب شورش درون خاندانی و طغیان های قبایل آغاز کرد و توانست سلطه و قدرتش را بر تمام یمن بگستراند (بامخرمه، ١٨١). او در سال ٩١٠ هجری صنعاء را فتح کرد و زیدیان را دست نشانده خود ساخت (یحیی بن الحسین، ٦١٨؛ عیدروس، ٨٨) به این ترتیب قلمرو دولت بنوطاهر در زمان حکومت سلطان ظافر دوم، به نهایت گستردگی رسید. ولی ظافر عامر دوم با پایانی تراژدیک روبرو شد و در سال ٩٢٣هجری به دست سربازان ممالیک مصر کشته شد (ابن شیبان، ١٦) بعد از مرگ وی دولت بنوطاهر به سرعت به ضعف و سستی گرایید و سرانجام آخرین پادشاه بنوطاهر، عامربن داوود در سال ٩٤٥ هجری به دست سلیمان پاشا، خادم فرمانده لشکر عثمانی که برای مقابله با پرتغالی ها به هند می‌رفت، کشته شد(ابن المفضَّل، نسخه خطی، ١).

روابط تجاری عدن و مصر

شهر عدن از زمان دولت صلیحی و بنی زریع به حلقه ارتباط شرق و غرب تبدیل گردید. مناسبات تجاری و سیاسی دوستانه با مصر و اشتراک مذهبی با حاکمان فاطمی مصر، موجب برقراری مناسبات بازرگانی گسترده میان عدن و دریای سرخ و اقیانوس هند بوجود آورد و هنگامی که زریعیون بر عدن چیره گشتند، برای ایجاد ثبات در شهر و رونق فعالیت های تجاری میان شمال و جنوب دریای سرخ

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

کوشیدند (عماره، ۱۱۰). پس از سلطه دولت ایوبی در سال ٥٦٩ هجری بر عدن، اهمیت تجاری شهر افزون شد. به گونه‌ای که سالانه بیش از هشتاد کشتی های تجاری در شهر لنگر می‌انداخت و بازارها و پایگاه های تجاری رونق فراوان گرفت. همچنین اماکن تجاری زیادی چون کاروانسراها و بازارهای سرپوشیده تجاری، ایجاد شد (ابن المجاور، ۱۳۰، ١٤٤). در دولت رسولیان نیز فعالیت‌های تجاری در عدن ادامه یافت و عوارض برخی از کالاها برداشته شد. رسولیان روابط خود را با برخی از کشورها چون مصر، بر اساس مصالح سیاسی و تجاری استوار کردند و هدایای گرانقیمت و باارزشی را به همراه سفرایی به مصر فرستادند. در این دوره نظام اداری- مالی ممالیک مصر بر عدن تأثیر گذاشت (قائد حمید، ٦٠).

مناسبات بنوطاهر با ممالیک، فراز و نشیب هایی داشت. ارتباط مصر و بنوطاهر بیش از آنکه تجاری باشد، سیاسی وبد. سلطان ظافر عامر دوم با همتای مصری خود هدایا و سفرای بسیاری رد و بدل کردند. درماه شوال سال ٨٩٦ هجری شهاب احمد بن قیصر، یکدست لباس فاخر، شمشیر، انگشتر و بادبزن مزین به نام خلیفه متوکل علی الله عزالدین ابی العزیز عبدالعزیز بن یعقوب عباسی به ظافر عامر دوم تقدیم کرد و سلطان ظافر نیز وی را با هدایای ذی قیمتی اکرام کرد (ابن دیبع، *بغیه المستفید*، ۱۹۸؛ بامخرمه، ۳٦٧٨/٣-٣٦٧٩). همچنین در سال ۹۰٦ هجری فرستاده سلطان ابو نصر ملک الأشرف جنبلاط بن یشبک، هدایایی چون فانوس بلورین به اندازه قامت دو انسان، دو صندوق طلایی و شمشیرهای بسیار و اشیاء گران قیمت، به ظافر عامر دوم تقدیم کرد (ابن دیبع، *الفضل المزید*، ٧٤؛ عیدروس: ٤٢) همچنین در این دوره علاوه بر محصولاتی که تجار کارم از شمال آفریقا و غرب اروپا به یمن می‌بردند، بسیاری از محصولات محلی چون میوه، انواع عطر، عنبر، مشک، زعفران، عسل، پوست، چرم و لباسهای زینتی، شمشیر و خنجر از مصر وارد یمن می‌شد (قائد حمید، ٥٧) . هر چند مناسبات دوستانه بنوطاهر با ممالیک مصر چندان نپایید و با ورود ناوگان های دریایی پرتغالی ها، رقابت های

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

تجار شرق، به دشمنی مبدل شد.

روابط تجاری عدن و هند

روابط تجاری میان هند و یمن بویژه بندر عدن سابقه‌ای دراز مدت دارد. مسیر تجاری بندر عدن کوتاه ترین راه در جنوب برای انتقال کالاهای هندی به غرب بود (هاید، ۳۷۸/٤). از این رو بندر برای تاجران هندی اهمیت زیادی داتش. منابع موجود به ارتباط اقتصادی عدن و هند در زمان دولت بنوطاهر، بویژه در دوران استقرار سیاسی و رفاه اقتصادی، اشاره ای نکرده و بیشتر به مناسبات سیاسی آنها پرداخته‌اند. به رغم تیرگی روابط سیاسی عدن و هند، ماسبات بازرگانی میان آنها برقرار بود. یمنی‌ها در واردات تولیدات هندی مانند ادویه و پارچه بسیار فعال بودند. به نوشته آندریه ثیفیت (۲٤۷)، دلیل ثروتمندی شهر عدن آن بود که این بندر، بهترین و شاخص‌ترین مرکز تجاری در سراسر سرزمینهای عربی به شمار رفت. عامل اصلی ثروت های هنگفت در خزانه دولت بنوطاهر را می‌توان مناسبات بازرگانی با هند دانست. از این رو پادشاهان طاهری در صدد حمایت و پشتیبانی از حقوق بازرگانان و بویژه بازرگانان هندی برآمدند و گاه کشتی های هندی در بندر عدن با بخشودگی مالیاتها، همراه می‌شد (wink, 22). کالاهای یمنی زیادی از طریق بندر عدن به هند صادر می شد که از جمله این کالاها بخور یمنی بود. به نوشته آندریه ثیفیت (۲٤۷) «مسیحیان هند بخور را از طلا هم گرانبهاتر تلقی می کردند و آن را به هر قیمتی که داشت می خریدند». همچنین تاجران هندی، گیاه روناس را از بندر عدن به سراسر هند می بردند و در مقابل مروارید، الماس، سنگهای باارزش و گرانبها و عطر به عدن صادر می آوردند (مشهدانی، ۲۰).

حاکمان بنوطاهر جهت بهره بردن از روابط تجاری و اقتصادی بیشتر با تاجران هندی، سیاست تسامح دینی و مذهبی در پیش گرفتند و حتی برای این بازرگانان معبدهایی ساختند. از این رو هندوان مراسم و آیین‌های مذهبی خود را آزادانه برپا می‌کردند هر چند اجازه نداشتند مرده هایشان را بسوزانند. هندوان برخلاف یهودی

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

ها، در شـهرها در کنـار مسـلمانان زنـذدگی مـی‌کردنـد البتـه لباسهایشـان بـا مسـلمانان متفاوت بود.(صایدی، ١٤٩). با این حـال حضـور کشـور اسـتعمارگر پرتغـال در شـرق، تأثیر منفی بر تجارت میان یمن و هند نهاد. پرتغـالی هـا مناسـبات تجـاری یمـن و هنـد را مختل کردند. چنانکه آلفونسو با هدف اعمـال فشـار بـر حـاکم هنـد از رسـیدن گیـاه روناس به آنجا جلوگیری کرد (سعید، ٦٨).

روابط تجاری عدن و آفریقا

روابـط یمـن بـا سـواحل شـرقی افریقـا بـویژه حبشـه سـابقه‌ای دراز مـدت دارد. در دوره بنوطـاهر نیـز ایـن مناسـبات ادامـه یافـت. در شـعبان سـال ٨٧٩ هجـری ملـک مجاهد علی بن طـاهر ١٥٠ اسـب عربـی و تعـداد زیـادی شمشـیر، نیـزه و سـپر بـرای امیرشمس الدین محمد بن بـدلای بـن سـعد الـدین حـاکم حبشـه فرسـتاد. در جمـادی الاول سال ٨٨١ هجـری نیـز نیرویـی مرکـب از ٥٠ سـوار بـا تجهیـزات کامـل از عـدن به حبشه گسیل شـد (بامخرمـه، ٣٦٢٩/٣؛ هـول، ٢٢؛ عبـدالعال، ٤٧٠). آفریقـایی‌هـا نیـز در موسم بازرگـانی بـرای داد و سـتد راهـی عـدن مـی‌شـدند. بنـابراین یمـن از طریـق روابط سیاسی و تجاری با شـهرهای سـاحلی شـرق آفریقـا در ارتبـاط بـود (سـارجنت، ٤١، ٤٩). بـه عـلاوه عـدن بـازار مناسـبی بـرای فـروش محصـولات طبیعـی و مهـم منـاطق آفریقـایی از قبیـل روغـن، گوسـفند، عـاج، عسـل و کـره بـود (قلقشـندی، ١١/٥؛ Pires, 1/18). آندریه (٢٤٥) درباره موقعیت تجاری عـدن گویـد: «عـدن بـه مثابـه انباری برای حبشه قلمداد می شود لذا بازرگانانی کـه از مشـرق زمـین، حلـب و دمشـق به منظور دادوستد کالاهایشان با بازرگانان حبشی بدانجا می آمدنـد از بنـدر عـدن عبـور می کردند». مناسبات بتزرگانی عدن و آفریقا تا قبل از حملـه پرتغـالی هـا ادامـه داشـت و پـس از حمـلات و اسـتیلا بـر بازارهـای سـواحل آفریقـا، رو بـه ضـعف و رکـود نهاد (حبشی، ٧).

روابط تجاری عدن با حجاز

برقرای ارتباط میان عدن و جزیره‌العرب از دو طریق امکان پذیر بود:

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

۱- راه های زمینی

حسین بن سلامه (امیر تهامه یمن و وزیر عبد الله بن إسحاق بن إبراهیم بن زیاد آخرین حاکم بنی زیاد) در اواخر قرن چهارم هجری به ایجاد راه‌های کاروان رو و حفر چاه و ساخت استراحتگاه‌هایی میان عدن و حجاز همت گماشت (زرکلی، ۲۳۸/۲). این راه های تجاری از بندر شحر شروع و به بندر عدن منتهی می شد و از عدن دو راه شکل می گرفت. راه کوهستانی که کوه های یمن را از تعز، إب، ذمار، صنعا و صعده طی می کرد و به مکه می رسید و دیگری راهی هموار که خود دو مسیر داشت: مسیر اول از امتداد ساحل، جریان می یافت و بنادر یمنی واقع در امتداد ساحل دریای سرخ را به هم وصل می کرد و به جازان که در شمال واقع بود منتهی می شد؛ مسیر دوم از داخل تهامه آغاز می شد و از مناطق تهامه مانند موزع، حیس، زبید و مور عبور می کرد و به مسیر ساحلی در جازان برخورد می کرد و از آنجا در امتداد ساحل به جدّه یا به سمت داخل شبه جزیره و مکه منتهی می شد (عماره، ۷۱-۸۰).

۲- راه های دریایی

روابط تجاری عدن با جزیره العرب محدود به راه های تجاری قدیم نبود. بلکه میان این دو کشور روابط تجاری دریایی نیز برقرار بود که از یک سو با بنادر دریای سرخ و از سوی دیگر با بنادر خلیج مرتبط بود. از این طریق، خرمای عراق و انواع شیرینی جات مشهور و معروف حجاز را وارد عدن می‌شد و بسیاری از تولیدات یمن و محصولات کشاورزی به جزیره العرب می‌رفت و از راه جدّه به بازارهای حجاز بویژه مکه و شرق جزیره العرب ارسال می شد(قائد حمید، ۵۷). سلاطین طاهری برای ایجاد روابط دوستانه با اشراف مکه، تلاش بسیاری می کردند. چنانکه در ۱۹ رمضان سال ۸٦۸ هجری شریف ادریس بن قاسم بن حسن بن عجلان حسینی پسرعموی شریف محمد بن برکات، امیر مکه، به همراه گروهی از بزرگان مکه با تقدیم هدایایی به دیدار سلطان مجاهد علی بن طاهر که در زبید مستقر بود

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

رفت و سلطان نیز وی را اکرام کرد. سپس به دیدار سلطان ظافر عامر اول که در مقرانه بود رفت (بامخرمه، ۳/ ۳٦۱۹-۳٦۲۰.) همچنین در ذی القعده سال ۸۸٦ هجری شریف ابوالغوایر احمد بن دریب بن خالد حاکم جازان در شهر زبید بر سلطان منصور عبدالوهاب بن داود وارد شد که منصور برای ورود وی ضیافت باشکوهی ترتیب داد و برای دیدار وی با سربازانش به خارج شهر زبید رفت و مراسمی را که برای استقبال از سلاطین و ملوک انجام می گرفت، برای وی به جا آورد (ابن دیبع، *الفضل المزید*، ١٦٨). میان سلطان ظافر عامر دوم و همتای وی احمد بن دریب حاکم جازان هدایای نفیسی مبادله شد (همان، ۲۰۵).

قرار گرفتن یمن بر سر راه حج بر اهمیت تجاری آن می‌افزود. یمن محل اجتماع حاجیانی بود که از هند و جنوب شرق آفریقا رتهی حج می‌شدند (حورانی، ۲۲۷). بسیاری از بازرگانان و دریانوردان یمنی پیشه حمل و نقل حاجیان از یمن به مکه را در پیش گرفتند (جزیری، ٤٣٤/١؛ ابن فهد، ۱/ ۵۰۷، ۵۵۵). در نتیجه بخش بزرگی از درآمدهای سالیانه عدن از طریق ترانزیت کالا و مسافر به دست می‌آمد.

حاکمان بنوطاهر و امنیت راهها و کاروانهای تجاری

در دوره بنوطاهر کاروانهای تجاری گاه مورد دستبرد و غارت سارقان قرار می‌گرفتند. برای مقابله با این وضع رؤسای کاروانها با بزرگان قبایلی که کاروان از خاک آنها عبور می کرد، قرار می‌گذاشتند که در قبال پرداخت مبالغ و هدایا به روسای قبایل، آنها امنیت کاروانها را تأمین کنند (فارتیما، ۳۵؛ ریحانی، ۹۵/۱). به هنگام جنگ و ناامنی خطرات بیشتری کاروانهای تجاری را تهدید می‌کرد (ابن دیبع، *الفضل المزید*، ٤٣٤-٤٣٥؛ یحیی بن الحسین، ٦١٩). از این رو حاکمان طاهری به هنگام جنگ و هرج و مرج، می‌کوشیدند مقابله جدی‌تری با راهزنان داشته باشند. در سال ۸۷٤ هجری، ملک مجاهد، سپاهی را برای جنگ با بنو سلیمان آماده کرد. زیرا آنها به غارت کاروانهایی دست می زدند که از تعز راهی زبید می‌شد (ابن دیبع، *الفضل المزید*، ٤١٧). در سال ۸۸۱هجری نیز شیخ یوسف بن سلیمان در راه تعز با

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

اشرار و راهزنها جنگید (همان، ٤٢٠). در سال ۹۰۰هـجری علی بن عمر العنسی با راهزنان بنو سلیمان در بین تعز و زبید مقابله کرد (همان، ٤٤٢-٤٤٣). در سال ۹۰۹هـجری و در مان ملک ظافر عامر بن عبدالوهاب مقامات دستگاه اداری دولت بنوطاهر اقدام به کشتن تعداد زیادی از قبایل طوالق کردند که در مسیر بین عدن و تعز رعب و وحشت ایجاد می کردند (همان، ۲۷۸). این اقدامات سختگیرانه در حمایت از کاروانهای تجاری، برخورد با راهزنان و همچنین ایجاد آرامش سیاسی در کشور توسط دولت طاهری، سبب امنیت راه ها و مسیرهای تجاری و هموار ساختن راه برای تاجران و بازرگانان و حتی جهانگردان شده بود.

نتیجه گیری

در دوره حکومت بنوطاهر، به علت اهمیت و نقش زیاد بندر عدن در فعالیت های اقتصادی و تجاری و با توجه به پیشینه مناسب این خاندان در زمینه تجارت و حمایت از بازرگانان داخلی و خارجی، این بندر رشد و رونق فراوان یافت. نقش مهم و سوق الجیشی این بندر در تحولات اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی، موجب شد که برخی از کشورها و دولتهای استعمارگر برای تسلط یر آن بکوشند.. عوامل رونق بندر عدن در این دوره به قرار زیر بود: ۱- سیاستهای اقتصادی ـ سیاسی، برقراری امنیت راهها و مسامحه مذهبی حاکمان طاهری در برخورد با تاجران و بازرگانان سرزمینهای خارجی و اعطای بخشودگی‌های مالیاتی به آنها بویژه تاجران هندی. ۲- موقعیت جغرافیایی و استراتژیکی بندر عدن و اتصال آن به خلیج عدن، دریای سرخ و اقیانوس آرام، نزدیکی و اتصال آن به تنگه باب المندب، اشراف بر مهمترین راه های تجاری دنیا، و همچنین داشتن حصار طبیعی برای محافظت از هجوم دشمنان. ۳- فعالیت های تجاری بازرگانانی از هند، مصر، چین و افریقا علاقه آنان به کالاها و محصولات موجود در عدن. ٤- سلطه بر عدن به عنوان مهمترین شهر یمن، اهمیت زیادی برای حاکمان داشت و به منزله تسلط بر همه یمن بود.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

منابع

ـ آندریه، ثیفیت، «وصف الکون(la cosmographie universelle) فی بحث وصف عدن فی القرن السادس عشر المیلادی»، ترجمه عبد الغنی الجاجبی، *مجله کلیه الآداب والعلوم الإنسانیه*، جامعه صنعاء، مج ۳۳ ، العدد۱ ، ینایر-یولیو ۲۰۱۰ م.

ـ ابن دیبع، عبدالرحمن بن علی، *بغیه المستفید فی أخبار مدینه زبید*، چاپ عبدالله محمد الحبشی، صنعاء: مرکز الدراسات والبحوث الیمنی، ۱۹۷۹م .

ـ همو، *الفضل المزید علی بغیه الستفید فی أخبار مدینه زبید*، چاپ یوسف شلحد، بیروت: دار العوده، ۱۹۸۳م.

ـ همو، *قره العیون فی أخبار الیمن المیمون*، صنعاء: مکتبه الإرشاد ، ۱۹۸۸م.

ـ ابن المجاور، جمال الدین أبی الفتح یوسف بن یعقوب، *صفه بلاد الیمن ومکه وبعض الحجاز المسمی تاریخ المستبصر*، لیدن: مطبعه بریل، ۱۹۵۱م.

ـ ابن بطوطه، محمد بن عبد الله، *رحله*، محقق عبد الهادی تازی، ریاض: اکادیمیه المملکه المغربیه، ۱٤۱۷هـ

ـ ابن شیبان، احمد سالم، *الوجود المملوکی فی الیمن(۹۲۱-۹٤٥هـ)*، جامعه عدن: دارالثقافه العربیه، ۲۰۰۲م.

ـ ابن فهد، عمر بن محمد، *اتحاف الوری بأخبار أم القری*، چاپ فهیم محمد شلتوت، مطابع جامعه أم القری، ۱۹۹۰ م.

ـ ابن المفضَّل، محمد بن إبراهیم بن شرف الدین، السلوک *الذهبیه فی خلاصه السیره المتوکلیه*، صوره مخطوط مأخوذه من مکتبه جامعه تورنتو.

ـ ادریسی، محمد بن محمد، *نزهه المشتاق فی إختراق الآفاق*، بیروت: عالم الکتب، ۱٤۰۹هـ

ـ اصطخری، ابراهیم بن محمد، *مسالک الممالک*، چاپ احمد بن سهل ابوزید، بیروت: دار صادر، ۱۹۲۷ م.

ـ أحمد علی، صالح، *المنسوجات و الألبسه العربیه فی العهود الإسلامیه الأولی*، شرکه

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]

[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

المطبوعات، بیروت: ۲۰۰۳ م.
ـ بامخرمه، أبـو محمـد الطیـب بـن عبـدالله بـن أحمـد، *النسـبه إلـی المواضـع والبلـدان*، أبوظبی: منشورات مرکز الوثائق والبحوث ، ١٤٢٥هـ
ـ –همو، قلاده *النحر فی وفیات أعیان الـدهر*، تحقیـق محمـد یسـلم عبـدالنور، صـنعاء: وزاره الثقافه والسیاحه، ١٤٢٥هـ .
ـ البروسی، محمـدبن علی(مشـهور بـه ابـن سـباهی زاده)، *اوضـح المسـالک الـی معرفـه البلدان الممالک*، تحقیق مهدی عبدالرواضیه، بیروت: دارالغرب الاسلامی، ١٤٢٧هـ
ـ حبشی، محمد عمر، *الیمن جنوبی سیاسیاً واقتصادیا واجتماعیاً منـذ ۱۹۳۷ م وحتـی قیـام جمهوریه الیمن الشعبیه*، بیروت: دار الطلیعه للطباعه والنشر ، ١٩٦٨م.
ـ حسینی، الحسن بن علی الشـریف (ت.د ۸۱۵هــ)، *ملخـص الفطـن والألبـاب ومصـباح الهدی للکتـاب*، نسـخه مصـوره عـن مکتبـه الأمبروزیانـا، میلانو.(ارسـال شـده توسـط استاد عبدالله المنف از دانشگاه ملک الفیصل)
ـ حورانی، جـورج فضـلو، *العـرب والملاحـه فـی المحـیط الهنـدی فـی العصـور القدیمـه وأوائل القرون الوسطی*، ترجمه السـید یعقـوب بکـر، القـاهره: المکتبـه الانجلومصـریه، ۱۹۵۸م.
ـ جزیری، عبدالقادر بن محمد بن عبدالقادر بن محمد بـن ابـراهیم، *درر الفوائـد المنظمـه فی أخبار الحاج وطریق مکه المعظم*، بیروت: تحقیق محمـد حسـن محمـد، دار الکتـب العلمیه، ١٤٢٢هـ
ـ ریحانی، أمین، ملوک العـرب، *رحـلة فی البلاد العــربیة، الحجـاز و الـیمن*، بیـروت: دار الجبل، چاپ هشتم، ۱۹۸۷م.
ـ زرکلی، خیرالدین، *الاعلام*، بیروت: دارالعلم الملایین، الطبعه ۱۵، ۲۰۰۲م.
ـ سارجنت، ر، ب، *مینائی عدن والشحر فی العصـر الإسـلامی: دراسـات فـی تـاریخ الـیمن الإسلامی، سلسله الدراسات المترجمه*، ترجمه نهـی صـادق، صـنعاء: المرکـز الأمریکـی للدراسات الیمنیه، ۲۰۰۲م.
ـ سعید، محمد، «الفوه فـی الـیمن فـی العهـد الرسـولی»، بحـث ضـمن النـدوه العلمیـه

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

الخامسه بعنوان الموارد الطبيعيه ببلاد المغرب فی العصرين القديم والوسيط: الاستغلال والتصرف(المنعقد فی المكتبه الوطنيه بتونس، أعدها للنشر، محمد حسن، وزاره التعليم العالی والبحث العلمی، جامعه تونس، ٢٠١٤م.

ـ شلّی، السيد محمد، *السناء الباهر بتكميل النور السافر فی أخبار القرن العاشر*، چاپ المقحفی، صنعاء: مكتبه الإرشاد ، ٢٠٠٤ م.

ـ شيال، جمال الدين، *تاريخ دوله اباطره المغول الاسلامی فی الهند*، اسكندريه: المعارف ، ١٩٦٨م.

ـ شهاب، حسن صالح، *أضواء علی تاريخ اليمن البحری* ، بيروت: دار الفارابی ، ١٩٧٧م.

ـ صايدی، احمد قايد، *المادة التاريخية فی كتابات نيبور عن اليمن*، دارالفكر العماصر، بيروت: دارالفكر، دمشق، چاپ اول، ١٩٩٠م.

ـ عبد العال، محمد أحمد، *بنو رسول و بنو طاهر و علاقات اليمن الخارجيه فی عهدهما*، الإسكندريه: دار المعرفه الجامعيه، ١٩٨٩ م.

ـ عرشی، عبدالحكيم محمد ثابت سلام، *الجيش فی اليمن فی عصر الدوله الرسوليه*، دارالوفاق الجمهوريه اليمنيه الطبعه الاولی، ٢٠١٤م.

ـ عماره، نجم الدين عماره بن علی بن زيدان بن أحمد الحكمی، *تاريخ اليمن المسمی المفيد فی أخبار صنعاء وزبيد وشعراء ملوكها وأعيانها وأدبائها*، چاپ محمد بن علی الأكوع، صنعاء: المكتبه اليمنيه للنشر والتوزيع، ١٩٨٥م .

ـ عمشوش، مسعود، *عدن فی كتابات الرحاله الفرنسيين* ، عدن: دار جامعه عدن للطباعه والنشر ، ٢٠٠٣م.

ـ العيدروس، محيی الدين عبدالقادر بن شيخ بن عبدالله، *النور السافر فی أخبار القرن العاشر*، بيروت: دار الكتب العلميه، ط١، ١٤٠٥هـ

ـ فارتيما، يونس، *رحلات فارتيما*، ترجمه عبد الرحمن عبد الله الشيخ، الهيئه المصريه العامه للكتاب، ١٩٩٤ م.

ـ قائد حميد عثمان،«تجاره الكارم ودور مدينه عدن فی النشاط التجاری والدولی منذ

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

عهد الزريعيين حتى نهايه حكم بنی رسول (٥٣٢-٨٥٨هـ/١١٣٧-١٤٥٤م)»، *مجله اليمن*، ع(٢٣)، مركز البحوث والدراسات اليمنيه، عدن، جمادی الاول ١٤٢٧هـ/مايو ٢٠٠٦م.

ـ قلقشندی، أحمد بن علی، *صبح الأعشی فی صناعه الإنشا*، القاهره: مطبعه الأميريه، ١٩١٥م.

ـ -مشهدانی، ياسر،« الهند الإسلاميه من الفتح وحتی نهايه عصر السلطنه فی دراسات المستشرقين»، *مجله التربيه والعلم جامعه الموصل*، العدد ٢، مج ١٧ ، ٢٠١٠ م.

ـ محمد ظافر، عبد الله، *نزهة المشتاق لليمن*؛ حدود وخرائط وشئون اليمن فی البلدانيات من القرن التاسع وحتی الرابع عشر الميلادی، صنعاء: مكتبة خالد بن الوليد ودار الكتب اليمنية ، ٢٠١٧.

ـ مقدسی، محمد بن احمد، *أحسن التقاسيم*، بيروت: دار صادر، بی تا.

ـ مونس، حسين، *اطلس تاريخ السلام*، قاهره: الزهرا للاعلام العربی،طبعه الاولی، ١٤٠٧هـ

ـ منجم، إسحاق بن حسين، *آكام المرجان*، چاپ فهمی‌سعد، بيروت: عالم الكتب، ١٤٠٨ه. ق

ـ هايد، *تاريخ التجارة فی الشرق الأدنی فی العصور الوسطی*، ترجمه أحمد رضا، الهيئه المصريه العامه للكتاب، ١٩٩٤ م.

ـ هول، ريشتارد، *امبراطوريات الرياح الموسميه*، ترجمه كامل يوسف حسين ، ابوظبی: مركز الامارات للدراسات و البحوث الاستراتيجيه ، ١٤٢٠هـ

ـ يحيی بن الحسين، ابن القاسم، *غايه الأمانی فی أخبار القطر اليمانی*، چاپ سعيد عبد الفتاح عاشور، دار الكاتب العربی، ١٩٦٨ م.

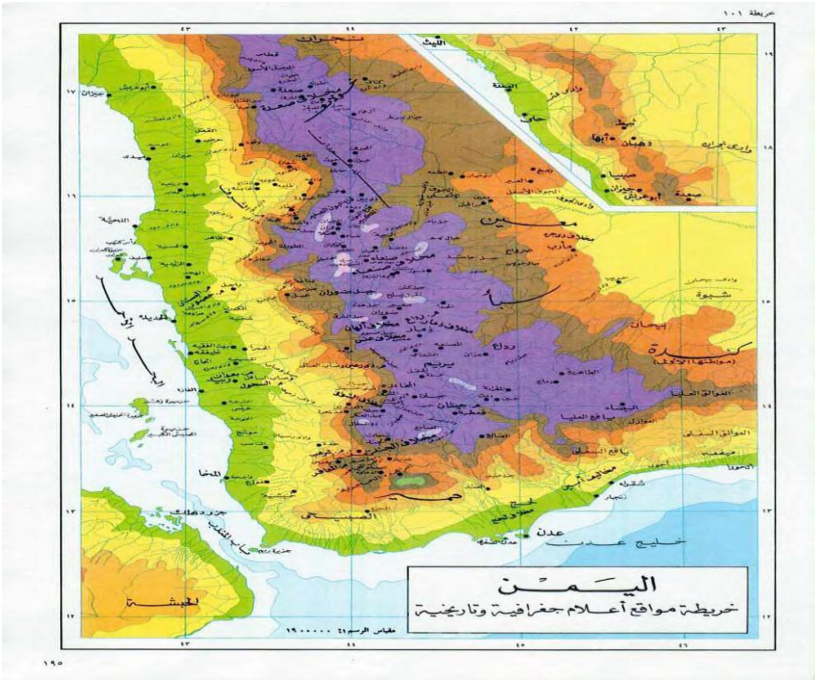
_ *Andre,Wink*, Al Hind the making of the Indo-Islamic world, Early Medieval India and the Expansion of Islam 7^{Th}-11^{Th} Centuries, Leiden, Brill, 2002.

_ *Pires, T.*, Suma oriental of Tome Pires, an account of the East, from the Red Sea to Japan, written in Malacca and India in 1512 -1515, and the book of Francisco Rodrigues, rutter of a voyage in the Red Sea, New Delhi, 2005.

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]

به نقل از کتاب *نزهه المشتاق الیمن*، ص ٤٦.

به نقل از کتاب *اطلس تاریخ الاسلام*، ص ۱۹۵

[Downloaded from journal.isihistory.ir on 2026-11-05]
[DOR: 20.1001.1.22519726.1395.1.23.3.5]